

rem zdůrazňuje význam panelových studií pro řízení, plánování a prognózy sociálních procesů.

Kniha prof. W. Friedricha a jeho spolupracovníků je značným přínosem k rozvoji metodologického myšlení v oblasti sociologického výzkumu. Není pouhým návodem, jak realizovat sociologický výzkum mládeže, ale přináší i řešení základních metodologických problémů. Autoři vycházejí sice ze zkušenosti, které získali při výzkumech mládeže, ale úroveň zpracování dané problematiky umožňuje zobecnění jejich závěrů i pro jiné oblasti sociologického výzkumu. Autorský kolektiv tak značně přispěl k vyřešení mnohých otázek sociologických výzkumů a celá kniha je významným počinem v oblasti metodologické literatury. Potvrzuje plně správnost té koncepce marxistické sociologie, ve které je její další rozvoj spojen s požadavky sociální a politické praxe.

Dalibor Holda

Bunty młodzieży studenckiej na Zachodzie (Vzpoury studentské mládeže na Západě)

Warszawa. Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1972. 184 s.

Vina studentských bouří, která se převalila koncem šedesátých let přes většinu průmyslově vyspělých kapitalistických zemí a byla jedním z neklamných symptomů hlubokých sociálních rozporů soudobého kapitalismu, se velmi rychle stala předmětem řady analýz, zkoumání a úvah. V závislosti na tom, z jakých společenských, ideových a metodologických pozic jednotliví autoři ke zmíněnému jevu přistupovali, lišili se pochopitelně mezi sebou v popisu, závěrech i hodnocení, k nimž dospívali. Práci, které jsou tzv. studentským revoltám na Západě věnovány, existují dnes zejména ve Francii, Itálii, NSR, Velké Británii i v USA celé stovky — a nové a nové se stále objevují. Většina z nich, i když často přesně popisuje průběh událostí a je faktograficky velmi bohatá, neanalyzuje tyto události zcela důsledně a není schopna odhalit jejich podstatu ani hlavní příčiny. Je to způsobeno zřejmě tím, že se vyhýbá konfrontaci společenských a politických postojů mládeže s existujícím stavem sociálně ekonomických struktur a s principy fungování kapitalistické společnosti, což je zase výrazem ideologických předsudků a preferencí, které objektivně omezují formulované závěry.

Marxistických pokusů o zhodnocení tzv. studentských bouří na Západě neexistuje sice velké množství, avšak ty, které jsou k dispozici, se vyznačují právě tou předností, že zmíněný jev analyzují v kontextu s celkovou sociálně ekonomickou, politickou a ideologickou situací v těch zemích, ve kterých k němu došlo. Tyto vlastnosti má i recenzovaná polská publikace *Vzpoury studentské mládeže na Západě*, která vyšla jako 3. svazek Knižnice sociálních studií Vysoké školy společenských věd při ÚV PSDS ve Varšavě a je podle mého názoru jedním z nejcennějších příspěv-

ků věnovaných tomuto tématu. Publikaci tvoří autorizovaná a doplněná vystupení řady polských autorů v diskusi, která byla na zmíněné vysoké škole uspořádána 5. června 1970.

Kromě předmluvy J. W. Gołębiowského obsahuje sborník tyto stati: J. Janicki: *Hlavní aspekty vzpour dnešní mládeže na Západě (Pokus o systematizaci)*, W. Markiewicz: *Ideologické motivy studentských hnutí*, K. Sidor: *Revolta mladých jako výsledek prohlubující se krize kapitalismu*, J. Szewczyk: *Studentské hnutí na křižovatce*, A. Werblan: *Ideologický a sociální obsah hnutí studentů*, B. Gołębiowski: *Živelná podmíněnost vzpour mládeže*, I. Krasicki: *Pokrokový smysl vzpoury a její reakční využívaní*, T. M. Jaroszewski: *Formy ideologického využívání studentských vzpour*, L. Kolodziejczyk: *Vzpoury mladých — přechodný nebo trvalý jev?*, J. Wójcik: *Studentská levice — prvek společenského pokroku*, Z. Grzelak: *„Bida university“ a předpoklady vzpoury*, J. Pawłowicz: *Taktika komunistických stran vůči vzpourám mládeže*, L. Pastusiak: *Studentské hnutí v USA*, W. Górnicki: *Strukturní podmíněnost vzpoury amerických studentů*, R. Koniczek: *Kontestační film a vzpoury mládeže a konečně E. a F. Ryszkowi: „Nová levice“ a studentské hnutí. Pokus o charakteristiku a zhodnocení.*

Již prostý výčet názvů jednotlivých příspěvků naznačuje šíři a všestrannost, s jakou zmíněná publikace o studentských revoltách na Západě pojednává. Ve stručné recenzi není možné reprodukovat ani zhodnotit všechny myšlenky a závěry, ke kterým autoři dospívají. Chtěl bych si proto v několika shrnujících bodech povšimnout alespoň těch, které považuji za nejdůležitější a klíčové.

1. *Problematika geneze studentských vzpour.* Celé studentské hnutí na Západě nelze podle polských autorů redukovat pouze na jakési deviační chování, na excesy nudících se výrostků či na běžné projevy sociální patologie, jak se to snaží dokazovat některé nemarxistické publikace. Stejně tak vzpoury nejsou pouhým důsledkem generačních konfliktů. Jejich příčiny jsou mnohem hlubší. Přes svou často iracionální jevovou stránku jsou autentickým sociálním protestem, to znamená reakcí na skutečné nedostatky kapitalistické společnosti.

Studentské vzpoury ve všech zemích začaly zpravidla útokem na špatnou organizaci školství — zejména školství vysokého, která není v kapitalistických zemích v souladu s vývojovými procesy, jež vyvolává zejména vědeckotechnická revoluce. Útok byl obvykle veden jak proti obsahu výuky, tak proti jejím metodám, ale zároveň i proti nerovnosti šancí v přístupu k vysokoškolskému vzdělání a proti existenční nejistotě těch, kteří studium končí a nemají často možnost prakticky se uplatnit. Ve všech studentských vzpourách byl však toto spíše pouhý impuls než pravá příčina hnutí. Velmi brzy se totiž ukázalo, že nedostatky školství nejsou nedostatky izolovanými, že pouze odrážejí celkový neuspokojivý stav

kapitalistické společnosti. Nutně a logicky se proto kritika začala obracet i proti dalším institucím a negativním jevům, a to jak z oblasti ekonomického, tak i politického a kulturního života.

Podle J. Janického můžeme ve studentských vzpouřách rozlišit čtyři základní tendence: a) reakci na rozpory mezi ušlechtilými normami a společenskou realitou, která s nimi nemá mnoho společného, b) boj proti represivní povaze soudobého kapitalismu, c) boj proti oligarchizaci a technokratizaci kapitalistické společnosti, d) odpor vůči šířící se spotřební ideologii.

2. Příčiny hnutí. Polští autoři upozorňují, že příčiny, které vedly ke studentským vzpouřám na Západě, je celá řada a jsou do určité míry i geograficky diferencované. Jedna základní příčina je však obecná: jsou jí rozpory soudobé kapitalistické společnosti. Zmíněné rozpory se začaly zostřovat zejména ve druhé polovině šedesátých let a jejich prohlubování pokračuje dodnes. Konkrétně se projevují v tom, že kapitalistická společnost není schopna zvládnout důsledky vědeckotechnické revoluce, že je nucena na jedné straně zvyšovat počty studentů, pro něž však není vždy s to zajistit přiměřené uplatnění. Mění se rovněž třídní složení studentů, zejména ve prospěch těch, kteří pocházejí z maloburžoazních rodin, čímž se posiluje radikalizace této sociální kategorie.

Hlavní příčiny vzpour mládeže na Západě je tedy třeba hledat v dnešních formách krize buržoazních společností, a to jak krize ekonomické (která však koncem šedesátých let nebyla tak hluboká jako nyní), tak zejména krize její nadstavby chápané jako soustava v praxi realizovaných vzorů organizace společenského života a vzorů jednání. Tyto vzory se dostávají do rozporu s očekáváními společnosti, jsou často v rozporu s ideály spravedlnosti, svobody a demokracie, které jsou náplní výchovného procesu mládeže. Právě na tyto rozpory reagovala studentská mládež na Západě nejprudčeji.

3. Vnitřní struktura hnutí. Všichni autoři, kteří se ve zmíněné publikaci této otázky dotkli, se shodují v tom, že jde o hnutí vnitřně značně diferencované, a to jak z hlediska třídního původu jeho účastníků, jejich politického profilu, tak z hlediska ideologie a cílů hnutí. Na hnutí se v různých zemích a v různých fázích jeho vývoje podíleli jak komunisté, tak radikální socialisté a zároveň i velký počet studentů s nejasnými, často utopicko-socialistickými a anarchistickými názory. Určitý společný ideologický jmenovatel však tu podle názoru některých z účastníků diskuse přece jen existuje; je jím snaha překonat kapitalismus nějakou formou demokracie a socialismu.

V otázce forem této přeměny a v otázce vizi budoucí společnosti existuje však mezi revolující mládeží velká názorová diferenciaci. Dá se dokonce navíc napsat, že převládají ná-

zory falešné, které ohrožují dosažení celkové správného cíle. Tato ideologická nejasnost je poměrně snadno pochopitelná, uvážíme-li, kdo v kapitalistických zemích tvoří hlavní masu studentstva a studentského hnutí. Vlivy pseudolevicových, extremistických ideologů totiž těsně souvisejí s maloburžoazním původem většiny studentů a s jejich specifickým postavením v soudobém kapitalismu. Zneklidňování strachem z nejisté budoucnosti a zároveň ještě nezatížení povinnostmi dospělých, mají studenti větší sklon k radikálním či dokonce krajním řešením společenských konfliktů a problémů.

Nevelká životní zkušenost dnešní generace studentů, vliv pseudorevolučních teorií, které dávají zdánlivou odpověď na živé otázky, to všechno jim znemožňuje pochopení faktických rozporů jak v globálním měřítku, tak uvnitř státně monopolistického kapitalismu. Povrchní analýza soudobého kapitalismu je příčinou povrchní kritiky principů, na nichž je vybudován, a také toho, že směr praktických politických akcí není vytyčován správně. Namísto rozporů mezi prací a kapitálem, mezi imperialismem a socialismem klade většina ultralevicových hnutí zdánlivé rozpory mezi autoritářstvím a antiautoritářstvím. Protože levicoví extremisté spatřují celé sociální neštěstí ve faktu, že existuje moc, zpochybňují rovněž účelnost politické moci v socialistických zemích a potřebu revolučních dělnických organizací v kapitalistickém systému.

4. Možnost využití hnutí k reakčním cílům. Jakkoli studentské vzpouře přímo, ale častěji nepřímo směřují proti kapitalismu, mohou být využity k obraně kapitalistického systému v boji s pokrokovými silami nebo k vyrovnávání účtů mezi různými zájmovými skupinami buržoazního světa. J. Janicki uvádí čtyři možnosti zneužití studentských revolt reakčními silami: a) Populární jsou pokusy přetvořit vzpouře v nástroj zastrašování. Hnutí mládeže, prosycené extremismem, vyvolává v širokých společenských vrstvách pocit ohrožení, zejména v obdobích výbuchu protestních akcí. Stačí pak vylíčit situaci v zemi obzvlášť temnými barvami a nadto připsat tyto události na vrub komunistům, aby se získala podpora politicky kolísavých lidí pro ty síly, které údajně stojí na stráži veřejného pořádku. b) Vzpouře mohou být využity k provokacím. Je známo, že řadu obzvlášť násilných studentských akcí vyprovokovali lidé, kteří neměli se studenty nic společného. c) Vzpouře ve své dnešní podobě jsou někdy považovány za svého druhu bezpečnostní ventil pro hromadící se nálady nespokojenosti s existující společenskou a politickou realitou. Mnoho center, která se zabývají konzervací kapitalistických poměrů, je si vědomo, že sociální konflikty jsou nevyhnutelné, avšak nevystupuje vůči revolující mládeži ve jménu sociálního míru, ale spíše se snaží usměrnit její protest tam, kde to nemůže škodit základním pilířům systému, a tím dává příležitost, aby se napětí uvolnilo. d) Zvlášť zřetelné jsou po-

kusy využít vzpoury proti komunistickému hnutí.

5. *Perspektivy hnutí.* Polští autoři se shodují v tom, že po období prudkých výbuchů se studentské hnutí na Západě ocitlo na rozcestí. Nabízejí se dvě možnosti: a) Jedna vede k rezignaci, ke stále více avanturistickým a hysterickým provokacím, k útěku ze společnosti vůbec, k narkotikům a sektám. Touto cestou se dala menší část studentů včetně mnoha dosavadních ideologů hnutí. b) Druhá vede k hledání nových ideologických koncepcí a taktických řešení, jež by umožnily najít spojení ve společném boji proti kapitalismu. Autoři se shodují v tom, že má-li být studentské hnutí úspěšné, musí se spojit s hnutím dělnickým.

Pokusil jsem se reprodukovat pouze hlavní

myšlenky recenzované práce. Stranou jsem ponechal mnoho dalších zajímavých a závažných otázek, jež jsou v jednotlivých příspěvcích obsaženy, například otázku živelných prvků studentského hnutí, jeho trvalosti a přechodnosti, jeho konkrétních a specifických forem v jednotlivých zemích i otázku vztahu komunistických stran k němu.

Nakonec chci zdůraznit, že práce polských autorů postihuje prakticky všechny základní aspekty studentského hnutí na Západě, analyzuje je z marxistických pozic a dospívá i k určitým obecným závěrům. Je dalším důkazem toho, na jak vysoké úrovni je v Polsku teorie společnosti pěstována a jak pohotově dokáží polští marxisté reagovat na nejdůležitější sociální problémy světa, v němž žijeme.

Jan Sedláček